

Մխիթար Գոշ

Գիրք Դատաստանի

11

ԳԼՈՒԽ ԿԷ ՎԱՍՆ ՀՈՐՈՑ ԵՒ ՋՐՀՈՐՈՑ, ԵԹԷ ԱՆԿԱՆԻՑԻ Ի ԿԵՆԴԱՆԵԱՑ

Եթէ բանայցէ ոք հոր կամ ջրհոր եւ ոչ խփէ, եւ անկանիցի անդ անասուն գինչ եւ իցէ, ի տիրոյ հորոյն տուժեսցի արծաթ, եւ տացեն տեառն նորա, եւ մեռեալ անասունն նորա լիցի: Եւ զայս դատաստան իրաւամբք պարտիմք պահել: Այլ թերեւս զանսուրբն իշովն նշանակեաց, զսուրբն՝ արջառովն:

ԳԼՈՒԽ ԿԸ ՎԱՍՆ ՀՈՐՈՑ ԵՒ ՋՐՀՈՐՈՑ, ԵԹԷ ԱՆԿԱՆԻՑԻ ՄԱՐԴ Ի ՆԱ

Եթէ անկանիցի այր կամ կին ի հոր բացեալ կամ ի ջրհոր եւ մեռանիցի, թէ ի տուէ իցէ՝ կէս արեան տուժեսցի, իսկ եթէ ի գիշերի՝ բաւանդակ արիւնն: Նոյն լիցի յաղագս կանանց, ծառայից եւ աղախնից: Դատեալ լիցի քրիստոնեայն եւ այլազգին: Որպէս ի գիշերի՝ լիցի կոյրն, եւ արբեալն, եւ մանուկն:

ԳԼՈՒԽ ԿԹ ՎԱՍՆ ԹԷ ՀԱՐԿԱՆԻՑԷ ՑՈՒԼ ՅԱՆԱՍՆՈՑ

Եթէ հարկանիցէ ցուլ զկով կամ զոչխար կամ զայլ ինչ յայսպիսեաց եւ սպանանիցէ, իբր զի ոչ գիտէր զցուլն հարկանող, կէս գնոյն տուժեսցի, եւ փոքրագոյն կենդանին սպանեալն իւրում տեառն լիցի, իսկ մեծն բաժանեսցի,

Յատուկ Պոէմ

յորժամ զոյգ զգինսն ունիցին, եւ վաճառեսցի հարկանողն: Իսկ եթէ բողոքեալ իցեն, եւ չիցէ ի միջոյ բարձեալ, զբաւանդակն տուժեսցի: Նոյն լիցի եւ յանսուրբն, այսինքն՝ ի բեռնակիրսն:

ԳԼՈՒԽ Չ ՎԱՍՆ ԳՐԱՍՏԻՑ, ԵԹԷ ԶՄԻՄԵԱՆՍ ՀԱՐԿԱՆԵՆ

Եթէ ձի, կամ էշ, կամ ջորի հեղձուցանելով կամ ոտիւք զմիմեանս սպանանեն եւ կամ այլ ինչ վնասս առնեն, եթէ գիտելով տեառն գխստութիւն անասնոյն եւ ոչ զգուշացաւ՝ զբաւանդակն տուժեսցի, ապա թէ անգիտանալով՝ զկէս վնասուն: Նոյնդ լիցի, եթէ այլ ինչ ի կենդանեաց սպանանիցի կամ վնասեսցի:

ԳԼՈՒԽ ՀԱ ՎԱՍՆ ԳՐԱՍՏՆՈՑ, ԹԷ ՀԱՐԿԱՆԵՆ ԶՄԱՐԴԻ ԵՒ ՎՆԱՍԵՆ

Եթէ գրաստ հարկանէ զմարդ եւ վնասէ, եթէ բողոքեալ իցեն, եւ նա ոչ զգուշացոյց՝ զբաւանդակն տուժեսցի, ապա թէ անգիտանալով եւ կամ զգուշացուցեալ՝ զկէս վնասուն եւ զմահուանն: Իսկ եթէ ոչ վնասեսցի եւ ոչ մեռանիցի, զխափանածոյն եւ զբժշկութեանն տուժեսցի. գիտելով եւ ոչ զգուշացուցանելով՝ զբաւանդակն, եւ ոչ գիտելով եւ զգուշացուցանելով՝ զկէսն: Իրաւացի կարծեմ յամենայն ոչ վնասեալսն եւ ոչ մեռեալսն զխափանածոյն եւ զբժշկութեանն զի տուժեսցի: Իսկ զապաշխարութեանն յամենայնսն տեսցեն վարդապետք, զի աստ միայն զդատաստանին փութամք հատուցանել զիրս, զի հարկաւորաբար զիւրն հայցէ գիրս դատաստանի:

ԳԼՈՒԽ ՀԲ ՎԱՍՆ ԳՐԱՍՏԻՑ, ԹԷ ՀԱՐԿԱՆԵՆ ԶՈՔ ՅԻՒՐՈՑՆ

Եթէ ծառայ, կամ կին, կամ աղախին, կամ ուստր, կամ դուստր եւ կամ այլ ոք յիւրոցն սպանաւ կամ վնասեցաւ, թէ անգիտանալով եւ կամ զգուշացոյց՝ անպարտ լիցի ի դատաստանէ: Իսկ եթէ իւրքն բողոքեցին, եւ նա ոչ եբարձ ի միջոյ եւ ոչ զգուշացոյց, դատաստան լիցի ի վարդապետաց՝ զապաշխարութիւն սահմանել զկամաւորի եւ զակամայի: Եւ այդ այդոցիկ իրաւունք կարծին:

ԳԼՈՒԽ ՀԳ ՎԱՍՆ ԳՈՂՈՑ ՈՉԽԱՐԱՑ ԵՒ ԱՅԼՑԵՂ ԱՆԱՍՆՈՑ ՋԻՆՉ ԵՒ ԻՑԷ

Իսկ եթէ գողասցի ոք արջառ կամ ոչխար, թէ սպանցէ կամ վաճառեսցէ, հինգ արջառ ընդ միոյ արջառոյն տուժեսցի, եւ չորս ոչխար՝ ընդ միոյ ոչխարին: Ապա թէ ոչինչ գտանիցի առ նմա, վաճառեսցի փոխանակ գողութեան իւրոյ: Իսկ եթէ ըմբռնեսցի, եւ գտցի ի ձեռս նորա յարջառոյ եւ յիշոյ մինչեւ ցոչխար կենդանի, կրկին տուժեսցի: Յայտնի է դատաստանս, զի զկորուսեալս հինգ եւ չորս հրամայէ հատուցանել, եւ զոչ կորուսեալս՝ միայն կրկին: Եւ զայս իրաւունք Օրինացս ըստ այսմ պահեսցուք:

ԳԼՈՒԽ ՀԴ ՎԱՍՆ ՈՐ ՋՏՈՒՆ ՊԱՏԱՌԵՆ ԳՈՂՔ

Իսկ եթէ յական գտցի գող եւ խոցեալ մեռանիցի, չէ այն նմա ի սպանութիւն: Ապա թէ արեւն ի վերայ նորա ծագեսցի, մահապարտ է, փոխարէն մեռցի: Զի ընդ խաւար գիշերոյ անգիտացեալ, ոչ համարի մեղս սուրբ Օրէնքն, իսկ ընդ լուսոյ ծագիլն՝ իբր կամաւոր սպանող դատի իրաւամբք, զի մարդագողաց հրամայեցաւ սպանանիլ, եւ մեզ կամաւորի կամ ակամայի ապաշխարութիւն սահմանեսցի, եւ փրկանք լիցի, որպէս ցուցեալ է: Եւ գողունն կորուսեալ՝ չորրորդ հատուսցի, եւ ոչ կորուսեալն՝ կրկին, որպէս յայլսն:

ԳԼՈՒԽ ՀԵ ՎԱՍՆ ԳՈՂՈՑ ԵԿԵՂԵՑԵԱՑ

Զեկեղեցոյսն գողացեալ եւ կորուսեալ կամ վաճառեալ, որոց ոչ իցէ դարձ, հինգերորդ հատուսցէ, եւ զոչ կորուսեալն՝ կրկին: Եւ զապաշխարութիւնն եցոյց կանոնք:

ԳԼՈՒԽ ՀԶ ՎԱՍՆ ՈՐ ՋԱՐՏ ԵՒ ՋԱՅԳԻ ԱՐԱԾԵԼ ՏԱՆ ԱՆԱՍՆՈՑ

Եթէ արածել տայ ոք զարտ կամ զայգի խաշանցն, յիւրմէ անդոյ անտի տուժեսցի ըստ արդեանն: Ապա թէ զամենայն իսկ անդսն արածիցէ, զընտիր կողմն այդոյ իւրոյ տուժեսցի: Եւ այս ըստ արդեանն դարձեալ լիցի իրաւամբք, եւ այս հաստատեսցի դատաստան ըստ մեզ:

ԳԼՈՒԽ ՀԷ ՎԱՍՆ ՈՐՔ ԱՅՐԵՆ ՀՐՈՎ ՋՎԱՍՏԱԿՍ

Իսկ եթէ ելանիցէ հուր եւ գտանիցէ փուշ եւ ընդ նմին զվաստակ այրիցէ՝ կամ զկալ, կամ զօրան, կամ զանդ, տուժելով տուժեսցի՝ որ զհուրն հանեալ իցէ: Եւ զայս դատաստան քննութեամբ հրամայէ սուրբ Օրէնքս Աստուածոյ դատել, թէ ու՞ր արդեօք հանեալ հուրն եղեւ՝ մե՞րձ թէ հեռի, յանտա՞ռս թէ ի դաշտի, եւ յումմէ՝ ի բարեկամէ՞ թէ ի թշնամոյ, պատահմա՞մբ թէ կամաւ, մանու՞կ թէ ծեր, եւ այլ այսպիսի, զի զայս յայտ առնէ տուժելով տուժիլն: Եւ մեզ այսոցիկ հետեւելի է: Ջի թէ կամաւ իցէ, կրկին տուժեսցի: Ապա թէ ոք մերձ ի կալ կամ յօրան հանիցէ հուր եւ ոչ զգուշացեալ շիջուսցէ, զբաւանդական տուժեսցի, իսկ եթէ ի հեռաստանէ ի դաշտէն գայցէ՝ զկէս վնասուն եւ որ ինչ այսոցիկ հետեւին: Նմանապէս թէ յանասնոց այրիցի, կամ ի մարդկանէ, կամ տուն, կամ այլ ինչ ի շինուծոց, կամ հանդերձ եւ որ ինչ նման սոցին, այնոքիւք եւ զայս դատեսցեն:

ԳԼՈՒԽ ՀԸ ՎԱՍՆ ՈՐ ԻՐՔ ՏԱՆ ՊԱՀ Ի ՄԱՐԴ, ԵԻ ԿՈՐՈՒՍԱՆԷ ԿԱՄ ԳՈՂԱՆԱԼ ՏԱՅ

Իսկ եթէ ոք ընկերի իւրում տացէ արծաթ կամ այլ ինչ կարասի զիւր յաւանդ, եւ գողասցի ի տանէ առն, եթէ գտցի որ գողացաւն՝ կրկին տուժեսցի, ապա թէ ոչ գտցի որ գողացաւն, մատիցէ տէր տանն առաջի Աստուծոյ եւ երդուիցէ, թէ իւր չիցէ նենգեալ ամենեւին զաւանդ ընկերի իւրոյ: Ըստ ամենայն վնասակար բանի՝ յարջառոյ եւ յիշոյ, յոչխարէ եւ ի հանդերձոյ եւ յամենայն կորստենէ, յորում վնասակարութիւն առնիցեն, որ զինչ եւ իցէ՝ առաջի Աստուծոյ եկեսցեն ի դատաստան երկոցունց, եւ որ ոք ի նոցանէ ըմբռնեսցի ի ձեռն Աստուծոյ, կրկին տուժեսցի ընկերի իւրում: Անփոփոխ եւ այս դատաստան պահելի է: Գողն գտեալ՝ կրկին տուժեսցի: Եւ երդման ցուցեալ է օրինակն մեզ, եւ երդուեալ՝ ոչ տուժի: Եւ որ ոք ըմբռնի՝ կրկին տուժի, կամ զի սուտ երդուաւ՝ յայտ եղեւ, կամ զի ոչ երդուեալ՝ ցուցաւ սուտ լինել, իսկ միւսն՝ զի զրպարտող եղեւ սուտ:

ԳԼՈՒԽ ՀԹ ՎԱՍՆ ՊԱՀԵՍՏԻՑ ՉՈՐՔՈՏԱՆԵԱՑ

Եթէ տացէ ոք ընկերի իւրում էշ, կամ եզն, կամ ոչխար եւ կամ այլ ինչ անասուն ի պահեստ, եւ բեկցի, կամ մեռցի, կամ գերի վարեսցի, եւ ոչ ոք գիտասցէ, երդումն Աստուծոյ լիցի ի մէջ երկուցն. եթէ նենգանօք ինչ ոչ իցէ երթեալ ամենեւին ընդ աւանդ ընկերի իւրոյ, ապա յանձն առցէ տէրն նորա, եւ մի՛ տուժեսցի: Իսկ եթէ

գողութեամբ գողասցի ի նմանէ, տուժեսցի տեառն նորա: Ապա թէ գազանաբեկ լիցի, ածցէ զտէրն ի գէշ անդ եւ մի տուժեսցի: Յոյժ իրաւամբք եւ զայս կալցուք դատաստան, զի ի պահեստ տալ վարձու է: Յաղագս որոյ զգողօնն հրամայէ տուժել, իսկ զաւանդն՝ ոչ եւս:

ԳԼՈՒԽ Զ ՎԱՍՆ ՈՐ ԱՌՆՈՒ ԻՐՔ Ի ԲԱՆ ԵՒ ՎՆԱՍԷ

Եթէ խնդրէ ոք անօթ յընկերէ իւրմէ եւ վնասեսցէ, կամ մեռցի եւ կամ գերի գնասցէ, եւ տէր նորա ոչ իցէ ընդ նմա, տուժելով տուժեսցի, ապա թէ տէրն նորա ընդ նմա եղիցի, ոչ տուժեսցի. ապա թէ ընդ վարձու տուեալ իցէ, ընդ վարձուց իւրոց եղիցի նմա: Տուժելով տուժելն ճշգրտիւ քննութեամբ լիցի: Ըստ մերոց եղիցին եւ այս:

ԳԼՈՒԽ ՁԱ ՎԱՍՆ ՈՐ ՋԿՈՅՍ ԽՕՍԵԱԼ ԽԱԲԵՍՑԵՆ ՄԱԼԱՋՔ

Եթէ խաբեսցէ ոք զկոյս խօսեցեալ եւ ննջեսցէ ընդ նմա, վարձանօք վարձեսցէ զնա ի կնութիւն իւր: Եւ եթէ ոչ առնուցու յանձն հայրն տալ զնա նմա ի կնութիւն, տուժեսցի արծաթ հօր նորա, որպէս իցեն վարձանք կուսից: Գիտելի է եւ զայս դատաստան, զի խաբեալ եւ հաւանեալ ոչ մեռանին, թէպէտ եւ խօսեալ է, որպէս զայն, որ բռնաբարիցէ զխօսեալ, այլ հրամայէ վարձանօք վարձել, զի եւ ոչ հաւանութեամբ եւ խօսիւք ծնողացն է վարձելիք, այլ տուրք կամօք, եւ զոչ հաւանիլ հօրն՝ վարձիլ որպէս օրէն է կուսից հօր հայցել. եւ այս է տուժիլն: Իսկ ըստ կանոնաց զնոյն հրամայէ առնուլ կին, ընդ որ հաճեցաւն: Ապա թէ ոչ է աղջկանն հայր կամ մայր եւ կամ նոյն կամիցի, ըստ վարձանին, զոր սովոր են առնուլ ծնողք կուսիցն, տուժեսցի: Ապա թէ երիտասարդն կամ իւրքն ոչ կամին առնուլ, կրկին լիցի տուժն: Եւ տուժն՝ ծնողացն եւ ոչ տերանցն՝ ըստ օրինացն:

ԳԼՈՒԽ ՁԲ ՎԱՍՆ ՈՐ ԻՐՔ ՏԱՆ Ի ՓՈԽ

Եթէ արծաթ փոխ տացես եղբօր քում, որ աղքատն իցէ առ քեզ, մի՛ ճեպեսցես զնա եւ մի՛ արկանիցես նմա տոկոսիս: Հին կտակարանքն եւ Նորս յայսոսիկ միաբանին՝ ի բաց բառնալ զվաշխ եւ զտոկոսիս: Ոչ թէ աստ զտոկոսիս յիշատակելով՝ զվաշխ թողացուցանէ, զի զծայրն բառնալով ընդ նմին եւ զարմատն բառնայ: Եւ որ ինչ ի Նոր կտակարանքս է սաստն, աւելորդ է, իբր

գիտողաց, երկրորդել, զի թէ Օրէնքն ոչ հրամայէ ճեպել, ո՞րչափ եւ Նորա: Եւ փոխ ասացաւ, զի անդրէն հատուսցի: Արդ, իրաւունք դատաստանի լիցին՝ ներմամբ առնուլ զգլուխն, եւ վաշխ լիցի հատուցումն ի հանդերձեալն: Ապա թէ կար իցէ փոխառողին, տացէ փոխատուին զնոյնն՝ գլուխն մնալ առ նմա զնոյնչափ. եւ աստ ըստ կարի լիցի, զի Աստուծոյ իսկ ինքն է դատաստանդ՝ ոչ առնուլ վաշխ եւ տոկոս: Եւ գիտելի է, զի թէ ոք զդատաստանն Աստուծոյ թիւրէ, վնասէ զհոգին՝ ի հանդերձեալ հատուցմանէն զրկելով: Ապա թէ ոք պատճառէ ոչ հատուցանել անվաշխն, դատ լիցի, ի հասանելն գլխոյն՝ թողութիւն լիցի: Եւ որդոց, զկնի մահուան հարցն, մի՛ լիցի զվաշխ հատուցանել, բայց միայն զգլուխքն, զի բնաւին ոչ է ըստ իրաւանց: Եւ այդ օրինադրութիւն է, միանգամայն եւ դատաստան:

ԳԼՈՒԽ ՁԳ ՎԱՍՆ ԳՐԱՒԻՑ

Եթէ ոք ի գրաւ առնուցու զուրուք զտուն, կամ զայգի, կամ զհող, կամ զայլ ինչ այսպիսի եւ պատահի յամել, զգլուխն որքանութեան առեալ անվաշխ՝ անդրէն դարձուսցէ զգրաւն: Եւ թէ լիցի աւելի կերեալ, եւ զայս եւս հատուսցէ: Եւ զոր ինչ ծախեալ իցէ ի նմանէ, ի գլուխ իւր հաշուեսցի, յորժամ յաղագս անձեռնահասութեան տեառն չիցէ դարմանեալ զգրաւ իւր: Դոյնպէս լիցի, թէ ինչ ի կենդանեաց իցէ: Եթէ ինչ ի հանդերձից իցէ գրաւն եւ ի նմանեաց սոցին, եւ մաշիցէ, ի գլուխն իւր լիցի պակասեալ: Եւ զոսկեղէն եւ զայլ ինչ այսպիսի զգողացեալ եւ զկորուսեալ, եթէ չիցէ իւր նենգեալ եւ երդմամբ հաստատիցէ, իւրում տեառն լիցի, ապա թէ իւր նենգեալ իցէ եւ կորուսեալ՝ չորեքպատիկ տուժեսցի: Իսկ եթէ ի ձեռին իցէ եւ ստիցէ, կրկին տուժեսցի: Իսկ յաւարի տարեալն՝ իւրում տեառն լիցի: Ջծառ հատեալ եւ զցանկ այրեալ զայգոյ, զտան եւ զայլ ինչ զվնասու գրաւի, եթէ տեառն պատճառաւ իցէ, իւրում տեառն լիցի, ապա թէ առ որում գրաւն իցէ՝ այնմ լիցի: Ջվայրապար վնասեալն եւ զբեկեալն յանասնոց ի գլուխ իւր կալցի, եւ զհասարակաց զմեռեալն՝ իւրում տեառնն: Եթէ Օրէնքն զգրաւ ոչ տայ օթել, ո՞րչափ եւս հրաժարեցուցանէ եւ ի վաշխից գրաւից:

ԳԼՈՒԽ ՁԴ ՎԱՍՆ ԱՅՐԵՑՈՂԱՑ ՏԱՆ

Եթէ կամաւ ոք հուր դիցէ տան եւ ըմբռնեսցի, որ եղն զհուրն, տեսցեն՝ զի թէ ի մարդկանէ մեռցի ի հուրն, խրատ առցէ ի ձեռն, թէպէտ եւ մահու արժանի է ըստ Օրինացն, թերեւս ապաշխարութեան հասանիցէ: Եւ տուժ լիցի. թէ կարող իցէ՝ զբաւանդակն պահանջեսցի արիւն, ապա թէ ոչ՝ ըստ կարի լիցի: Եւ տուժին խրատ ոչ է, ոչ աստ եւ ոչ յայլսն, այլ անառակին խրատ եւ ոչ է տուժն ի դէպ. ըստ արժանոյն զխրատն արասցեն, այսինքն՝ ըստ պատշաճին: Իսկ թէ յանասնոց իցէ, չորեքպատիկ հատուսցի: Ապա թէ ամբար խոտոյ, կամ օրան կամ յայսպիսեացս՝ կրկին լիցի տուժն: Նոյն լիցի ցանկոյ եւ նմանեաց նորին: Այսպէս՝ հանդերձիցն եւ նոցին նմանեացն:

ԳԼՈՒԽ ՁԵ ՎԱՍՆ ՏՆԿԱՀԱՏԱՑ

Շարժեալ ոք սատանայական ցասմամբ հարկանիցէ զտունկ ուրուք, եւ յայտ ճշգրտիւ զայցէ, դատաստան լիցի. դնել զտունկն հատանողին եւ յիւրոցն զամսն, ցորքան անպտուղ իցէ տունկն, տուժիլ նովին չափովն, ապա թէ իւր չիցէ՝ ըստ գնոյն լիցի: Զի Օրէնքն եւ ոչ զթշնամեացն հրամայէ, այսինքն՝ զայլազգեացն, հատանել զտունկն: Եւ այդ այսպէս լիցի իրաւամբք:

ԳԼՈՒԽ ՁԶ ՎԱՍՆ ՈՐ Ի ՊԱՀ ԻՐՔ ՏԱՆ, ԵՒ ԶՈՎՈՂՈՒԹԵԱՆ, ԵՒ ՈՐ ԽԼԷ ԶԸՆԿԵՐԻՆ, ԿԱՄ ԳՏԱՆԷ ԶԿՈՐՈՒՍՏ ԵՒ ԿԱՄ ԿՈՏՐԷ

Խօսեցաւ Տէր ընդ Մովսիսի եւ ասէ. անձն ոք եթէ մեղիցէ եւ արհամարհելով անարգիցէ զպատուիրանս Աստուծոյ, եւ ստիցէ ընկերի իւրում, եւ եթէ եգիտ կորուստ ինչ, եւ ժխտիցէ ի վերայ նորա եւ երդնուցու սուտ վասն միոյ իրիք յամենայնէ, զոր եւ առնիցէ մարդ առ ի մեղանչելոյ նորա նորօք, եւ եղիցի յորժամ մեղանչիցէ եւ յանցանիցէ, հատուսցէ զյափշտակութիւնն, զոր յափշտակեաց, եւ զվնասն, զոր վնասեաց, կամ զաւանդն, որ աւանդեցաւ նմա, կամ զկորուստն, զոր եգիտ: Յամենայն իրաց, զոր երդուաւ սուտ, տուժեսցի զգլուխն եւ զհինգերորդ մասն յաւելցէ ի նոյն, եւ ոյր իցէ՝ հատուսցէ նմա յաւուր, յորում յանդիմանեսցի: Աստուածախօսութիւնս դատաստանի հաստատուն եւ յեկեղիցի կացցէ, քանզի նոյն իսկ է Տեառն: Բայց խոյին քաւութեամբ եցոյց, եթէ որք միանգամ իրք դատաստանի են եւ տուժին, պէտք են եւ ապաշխարութեան: Եւ քանզի կանոնք եւ դատաստանք ի միմեանց այնու բաժանին, զի ծածուկ եղեալ յանցանս, որոց եւ

պէտք իցեն տուժի, հրամայէ առնել ողորմութիւն, իսկ դատաստան թէ եւ տուժէ, ոչ բառնայ զապաշխարութիւն: Սակայն ներմամբ եւ փորձիւ լիցի իմաստնոց, յաղագս որոյ յամենայն իրս դատաստանի զապաշխարութիւն ի կանոնս թողաք: